

Savolaisvene

Vuoret erottavat, järvet yhdistävät

Savolaisvene on erinomaisesti itä-suomen luonnonoloihin ja savolaiseen elämäntapaan soveltuva kulku- ja kuljetusväline. Kaunislinjaisella ja helposti soudettavalla veneellä jo 1500-luvun talonpojat valtasivat erämaita kaskeamiseen ja kävivät pyyntiretkillä. Veneellä on viety lapset kastettaviksi ja vainajat haudattaviksi, käyty kyläreissuilla ja kalastamassa – tai muuten vaan soutelemassa. Sateen yllättäessä kumolleen käännetty vene on tarjonnut suojan niin soutajille kuin tavaroille. Aikansa palveltuaan savolaisvene on perinteisesti poltettu juhannuskokossa.

Soutuveneellä on ollut keskeinen asema savolaisten elämässä. Eräs veneenveistäjä on osuvasti todennut, että "vene on ollut savolaisten helikopteri". Savolaisvene on vanhaa perua.

Rakenteella pitkät perinteet

Tekniikka oli tunnettu jo rautakaudella ja vene oli myös merikelpoinen. Samoin viikinkiajalla viikinkivene rakennettu samalla tekniikalla. Perimätieto kertoo 1500- ja 1600 –luvulla hämeen ja savon vesialueilla käytetyn isokokoisia monihankaimisia pitäjänveneitä, joita sotatilan aikana käytettiin mm. Miehistön kuljetukseen ja perinne jatkui monisoutuisissa kirkkoveineissä.

Suomalaiset veneet

Maassamme käytössä olleet veneet jaettiin käyttötarkoituksensa mukaa kahteen päätyyppiin: meri- ja järviveneisiin. Merelle tarkoitelta veneeltä vaadittiin vakautta ja kykyä kestää kovat tyrskyt ja korkeat aallot.

Sisävesillä veneeltä sen sijaan vaadittiin ketteryyttä, minkä vuoksi järviveneet olivatkin perinteisesti meriveneitä kapeampia ja matalampia. Sisävesien veneet eivät kuitenkaan olleet koko maassa samanlaisia, vaan paikalliset erot olivat suuria. Tästä osoituksena maassamme käytetyt veneet on jaettu neljäentoista tyyppiin.

Savolaisvene

Alueilla kattaen lähes koko saimaan vesistöalueen. Savolaisvene oli alusta saakka kevytrakenteinen, ja sitä luonnehdittiin "virtaviivaiseksi pinta-alukseksi". Savolaisveneelle tyypillisiä piirteitä olivat:

Loivasti nouseva keulan alaosa ja voimakkaasti sisäänpäin kaartuva yläpää, jotka helpottivat rantautumista ja veneen vetämistä. Leveäksi laudaksi muotoiltu peräpuu, laakeat laidat, tiheään asetetut tukikaaret: kaaritus on tiheä, ja kaaret ovat varsin ohuet.

Savolaisveneen rakentaminen

Sulavalinjaisen savolaisveneen tekeminen on ennen kaikkea "silimäpeliä", sillä puuveneen veistäminen on edelleen käsityötä.

Puumateriaali

Veneenrakennuksessa ensimmäinen asia on puutavaran tarkka valinta. Puun kasvupaikalla on tärkeä merkitys, samoin oksien sijainnilla ja kunnolla. Puun syyt kertovat puun käyttöominaisuuksista ja puun kasvuväärät paikat on osattava hyödyntää oikein.

Veneen pohja- eli kölipuuksi valitaan suora mäntylankku. Keula- ja peräpuuksi sopivat parhaiten kuusen tai männyn juurakot. Veneen emäpuu muodostuu näistä kolmesta osasta: pohjapuusta sekä keula- ja peräjuurakoista.

Emäpuu ja laidat

Osien muodot voidaan veistää esimerkiksi kirvestä, puukkoa ja talttaa käyttäen. Muotoilussa tarvitaan myös erilaisia höyliä pintojen hiomiseen, suoristamiseen ja viimeistelyyn. Keula- ja peräjuurakot liitetään perinteisesti pohjapuuhun kiilaliitoksilla, eli lohenpyrstöliitoksilla. Tällöin emäpuu kestää hyvin erisuuntaisia jännitteitä, joita siihen kohdistuu veneen keikkuessa aalloilla.

Kun veneen emäpuu on saatu valmiiksi, kiinnitetään siihen veneen laidoille muodon antavat mallikaaret. Perinteisessä soutuveneessä etummainen mallikaari pultataan noin 170 cm päähän keulapuun kärjestä, takimmainen noin 150 cm päähän peräpuun kärjestä. Mallikaarten paikkaa siirtämällä veneen muoto muuttuu; mitä lähemmäs perää takimmainen mallikaari asetetaan, sitä pyöreämpi perästä tulee ja perän kantavuus lisääntyy. Moottorilla ajettavassa veneessä mallikaaren paikka saattaakin olla vain noin 130 cm perästä.

Veneen laitalaudat voidaan sahata männystä, kuusesta tai haavasta. Aikaisemmin vene voitiin tehdä vain neljästä lautaparista, mutta nykyisen tehokkaan metsätalouden aikana kovin leveiden lautojen saaminen on hankalampaa. Toisaalta myös ihmisten vaatimukset veneen kantavuudesta ovat kasvaneet ja niinpä nykyiset veneet ovat useimmiten viisi- tai kuusilaitaisia. Laitalaudat tulee asettaa pareiksi – ensimmäisten lautojen syiden tulee vastata toisiaan, samoin toisten laitalautojen jne. Lautaparit on siis sahattava samasta kohden puuta, jotta niiden puuaines elää samalla tavoin. Näin pyritään välttämään halkeamia ja kiertymiä.

Ensimmäistä lautaparia rasittavat kaikkein suurin jännite ja suurin kosteus. Niinpä ensimmäisten lautojen veistämisessä ja asettelussa on oltava hyvin tarkkana. Lautojen istuttamista varten emäpuun sivuille veistetään kirveellä urat, ja urat viimeistellään sopiviksi simssihöylällä. Kun ensimmäinen lautapari on naulattu tiiviisti mallikaarien ohjaamalle paikalleen, voidaan toinen lautapari liittää limiliitoksella ensimmäiseen. Sekä pohjapuun uraan että lautojen välisiin saumoihin sivellään tervaa eristeeksi. Jos liitoksiin jää rakoja, käytetään tiivistämisessä myös tervattua puuvillalankaa tai -rivettä. Kun lauta on asetettu oikealle paikalleen, se kiinnitetään puristimin ja naulataan kiinni venenauloin. Halkeamisriskin ehkäisemiseksi venenaulat ovat poikkileikkaukseltaan litteitä, ja yleensä niille vielä porataan valmiit reiät. Naulauksesta tulee erittäin luja, kun naulat kaksivaiheisesti kotkataan, eli ne taivutetaan ja saadaan uppoamaan puuhun hieman takaisinpäin.

Tukirakenteet

Lautojen naulaamisen jälkeen kiinnitetään veneen kaaripuut. Katajasta, kuusesta tai saarnista veistettäviä kaaria on verrattu ihmisen kylkiluihin – ne pitävät muodon oikeana ja tukevat rakennetta. Kaaripuita on höyrytettävä, jotta niiden taivutus muotoonsa onnistuu. Savolaisveneessä on ollut perinteisesti tiheä kaaritus ja tällöin kaaria kiinnitetään yhteen veneeseen 15-17 kpl. Kaarien kiinnitys tapahtuu naulaamalla.

Veneen laidoille kiinnitettävät ääripuut tukevat myös veneen rakennetta. Ääripuut veistetään useimmiten männystä, ja ne on höylättävä tarkasti muotoonsa. Ääripuiden viimeistelyn yhteydessä voidaan suorittaa myös veneen muiden osien viimeistely puukkoa, talttaa ja höyliä käyttäen. Jokaisella veneentekijällä on oma tapansa viimeistellä veneen muodot. Jos ei muuten, niin ainakin kokka- ja peräpuita käsin tunnustelemalla venepuuseppä erottaa tekemänsä veneet muiden tekemistä.

Kaari- ja ääripuiden lisäksi veneen rakennetta tukemaan naulataan poikittaiset pinttapuut. Pinttapuut estävät veneen muotoa kutistumasta, ja ne toimivat samalla veneen istuinten tukena. Istuimia rakennetaan veneeseen kolme kappaletta, ja peräpenkin eteen pohjapuuhun porataan tapinreikä.

Lähteet

Jenni Halme: Perinteinen puuvene, julkaisematon opinnäytetyö, KHM arkisto.

Venepuuseppä Jorma Kuuselan haastattelu, tammik. 2008.

Mikko Valjakka, Sulo Tulla: Soutuveneiden valmistus, 1952.

Juha Vartiainen: Puuvene, käsityötä tervan ja pihkan tuoksussa, 2002.